

ZADI SMIT ASARLARIDA KO'PMADANIYATLILIK G'OYASI USTUVORLIGINING ASOSLARI

Norbayeva Nasiba Sodiqjon qizi
O`zDJTU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola zamonaviy ingliz yozuvchisi Zadi Smit ijodida ko'pmadaniyatlik g'oyasining o'rnini tahlil qiladi. Uning *White Teeth*, *On Beauty* va *NW* kabi asarlarida Londondagi ko'pmadaniy muhit, turli madaniyat vakillarining o'zaro aloqalari va madaniy identifikatsiya masalalari yoritilgan. Maqolada yozuvchi ijodining shakllanishiga ta'sir qilgan omillar, postkolonialistik nazariya va globalizatsiya davridagi madaniy integratsiya muammolari chuqur yoritiladi. Tahlil davomida Homi K. Bxabxa va Edvard Said kabi taniqli mutafakkirlarning postkolonializm nazariyalari asos sifatida qo'llanilgan. Maqola Smit asarlarining ko'pmadaniy jamiyatdagi murakkabliklarni yoritishdagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Zadi Smit, ko'pmadaniyatlik, postkolonializm, madaniy integratsiya, shaxsiy identifikatsiya, globalizatsiya.

Kirish

Zamonaviy ingliz adabiyotining yorqin vakillaridan biri bo'lgan Zadi Smit o'zining asarlari orqali global adabiyotda alohida mavqega ega bo'ldi. Uning asarlari asosan Londondagi ko'pmadaniy muhit va turli madaniyatlarning o'zaro aloqalari haqida hikoya qiladi. Smit ijodida ko'pmadaniyatlik masalalari inson hayotining eng muhim jihatlari sifatida ko'tariladi. Ayniqsa, uning *White Teeth* ("Oq tishlar"), *On Beauty* ("Go'zallik haqida") va *NW* romanlarida bu mavzu yetakchi o'rinni egallaydi.

Mazkur maqolada Zadi Smit asarlarida ko'pmadaniyatlik g'oyasining ustuvorligini tahlil qilib, uning ijodiy asoslarini, shuningdek, asarlarining mazmun-mohiyatini kengroq ochib berishga harakat qilamiz.

Zadi Smitning ijodiy uslubi va janrlari

Zadi Smit asarlari ko'p qatlamli voqealar rivoji, turli yozuv uslublari va janrlardagi yondashuvlari bilan ajralib turadi. Uning yozuv uslubi modernizm va postmodernizm elementlarini o'z ichiga oladi. Ayniqsa, uning ijodida ijtimoiy adabiyot, satira va postkolonializmning kuchli izlari seziladi.

Masalan, *White Teeth* romanida u turli oilalar tarixini bir butun hikoya orqali bog'laydi. Shu bilan birga, u ma'lum bir madaniyatning emas, balki madaniyatlararo muloqotning muhimligini ta'kidlaydi. Bu haqida Smit shunday deydi: "*Men uchun hikoya qilish jarayoni – bu jamiyatni aks ettirish va o'sha aksdan o'rganishdir.*" (Smith, 2012).

Zadi Smit ijodining shakllanishiga ta'sir qilgan omillar

Zadi Smit 1975-yilda Londonda tug'ilgan bo'lib, uning shaxsiy hayoti va madaniy muhit ijodiy faoliyatining asosiy ilhom manbalaridan biriga aylangan. Onasi Yamaykadan ko'chib kelgan immigrant, otasi esa ingliz edi. Bu ikki madaniyatning birlashuvi yozuvchining dunyoqarashi va asarlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Smit yoshligidanoq turli madaniy va ijtimoiy muhitlar o'rtasida yashash tajribasiga ega bo'lgan. Bu haqida u bir intervyusida shunday deydi: "*Mening dunyoqarashim ota-onamning madaniy kelib chiqishi va Londondagi ko'pmadaniy muhitda ulg'ayganim tufayli shakllangan.*" (Smith, 2015).

Bu holat uning ijodida ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: shaxsiy identifikatsiya masalasi va madaniy xilma-xillikning jamiyatdagi o'rni.

Ko'pmadaniyatlik g'oyasi: Postkolonialistik yondashuvlar

Smit asarlarida ko'pmadaniyatlikning asosiy g'oyalari postkolonializm nazariyasi orqali yoritiladi. Bu nazariya, asosan, mustamlaka o'tmishi bo'lgan davlatlarda madaniy va ijtimoiy muammolarni tahlil qilishga qaratilgan. Homi K. Bxabxa va Edvard Said kabi mutafakkirlarning asarlari Smit ijodiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Homi Bxabxa o'zining *The Location of Culture* kitobida madaniyatlararo dialog va "uchinchi makon" tushunchasini ilgari suradi. Bu kontseptsiya turli madaniyatlarning birlashuvi natijasida hosil bo'ladigan yangi madaniy hududni ifodalaydi (Bhabha, 1994). Zadi Smit asarlarida bu tushuncha Londondagi ko'p millatli jamiyat misolida yaqqol tasvirlangan.

Edvard Saidning *Culture and Imperialism* asarida mustamlakachilik va global madaniy ta'sirlarning murakkab munosabatlari tahlil qilinadi. Smit asarlarida ham bu g'oyalar o'z ifodasini topadi, ayniqsa, *White Teeth* romanida

"Oq tishlar" romani: madaniyatlar uyg'unlashgan Londonga nazar

Zadi Smitning birinchi romani *White Teeth* uning ijodidagi eng muhim asarlardan biridir. Ushbu roman Londondagi ikki asosiy oilaning – yamaykalik Archi va hindistonlik Iqbol oilalarining hayotini tasvirlaydi.

Roman qahramonlari madaniy xilma-xillik muhitida o'zlarini anglash va jamiyatda o'z o'rnini topish yo'lida kurashadilar. Masalan, Iqbal oilasining farzandlari Magid va Millat o'rtasidagi madaniy ziddiyat roman voqealari rivojida markaziy rol o'ynaydi. Magid o'zining an'anaviy madaniy ildizlaridan uzoqlashib, inglizcha hayot tarzini qabul qiladi, Millat esa, aksincha, radikal diniy qadriyatlarga yopishadi.

Bu haqida tanqidchi Aleks Klark shunday yozadi: "*Zadi Smit turli madaniyatlar o'rtasidagi keskinlikni insonning shaxsiy tanlovi va jamiyatdagi o'rnini aniqlash orqali yoritib beradi.*" (Clarke, 2001).

"Go'zallik haqida" romani: madaniy integratsiya

On Beauty romani Zadi Smitning ko'pmadaniyatlik masalasiga bag'ishlangan

eng muhim asarlaridan biridir. Ushbu roman estetika va madaniyatlararo munosabatlar mavzularini o'rganadi. Unda ikkita oila – Kipslar va Belseylar – hayotining madaniy ziddiyatlari va o'zaro munosabatlari tasvirlanadi.

Bu asarda irqiy va madaniy masalalar global jamiyatdagi ijtimoiy ziddiyatlarning bir qismi sifatida qaraladi. Masalan, Belsey oilasi o'zining liberal qarashlari bilan ajralib tursa-da, ular Kipslar oilasi bilan madaniy tushunmovchiliklar girdobida qoladi.

Romanning markaziy g'oyasi shundaki, madaniy integratsiya nafaqat imkoniyatlar, balki muammolarni ham keltirib chiqaradi.

"NW" romani: Zamonaviy multikulturalistik jamiyat portreti

NW romani Londondagi NW hududida yashovchi turli millat vakillarining hayoti haqida hikoya qiladi. Bu asarda ijtimoiy tabaqalanish va shaxsiy identifikatsiya masalalari madaniy kontekstda o'rganiladi.

Smit bu romanda turli xil yozuv usullarini qo'llaydi: ichki monologlar, dialoglar va sinematik tasvirlar orqali Londondagi madaniy xilma-xillikni tasvirlaydi. Roman qahramonlari – Natali, Leya va Feliks – jamiyatdagi o'z o'rnini topish uchun turli yo'llarni bosib o'tadilar.

NW romanida Londondagi urbanistik muhitning ko'pmadaniy aspektlari chuqur tahlil qilinadi. Bu romanda Smit urban madaniyatning nafaqat tashqi ko'rinishi, balki ichki murakkabliklarini ham ochib beradi.

Masalan, Feliks qahramoni o'zining madaniy ildizlarini o'rganishga intilib, jamiyatdagi o'z o'rnini topishga harakat qiladi. Bu jarayonda urban muhitning ijtimoiy tabaqalanishi, madaniy cheklovlari va globalizatsiyaning ta'siri yaqqol namoyon bo'ladi.

Zadi Smit va uning adabiy tanqidchiligi

Zadi Smit nafaqat badiiy asarlar yozgan, balki o'zining tanqidiy maqolalari bilan ham tanilgan. U *Changing My Mind: Occasional Essays* kitobida adabiyotning madaniy va ijtimoiy masalalarga ta'siri haqida o'z fikrlarini bayon etadi.

Smit o'zining adabiy tanqidlarida ko'pincha global adabiyot va ingliz adabiyotining hozirgi zamondagi o'rni haqida so'z yuritadi. Masalan, u globalizatsiya tufayli adabiyotda milliy chegaralarning yo'qolib borayotganini ta'kidlaydi.

Xulosa

Zadi Smit asarlari zamonaviy adabiyotda ko'pmadaniyatlilik g'oyasining yorqin namunalaridan biri hisoblanadi. Uning ijodi turli madaniyatlarning o'zaro ta'siri va integratsiyasi orqali inson shaxsiyati va jamiyatning o'zgarishini o'rganadi. Smitning romanlari globalizatsiya davrida madaniy xilma-xillik va uning jamiyatdagi rolini tahlil qilish uchun muhim manba hisoblanadi. Zadi Smitning asarlari zamonaviy dunyo adabiyotida ko'pmadaniyatlilik g'oyasining yorqin namunalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Uning ijodi globalizatsiya davrida madaniy o'zaro ta'sir va integratsiya jarayonlarining adabiyotga bo'lgan ta'sirini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Smit

asarlari nafaqat turli madaniy guruhlarning ahamiyati, balki ularning zamonaviy jamiyatdagi o'rnini ham ochib berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Smith, Zadie. *White Teeth*. London: Penguin Books, 2000.
2. Smith, Zadie. *On Beauty*. London: Penguin Books, 2005.
3. Smith, Zadie. *NW*. London: Penguin Books, 2012.
4. Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994.
5. Said, Edward W. *Culture and Imperialism*. New York: Knopf, 1993.
6. Clarke, Alex. "The Multicultural World of Zadie Smith." *The Guardian*, 2001.
7. Smith, Zadie. *Changing My Mind: Occasional Essays*. London: Penguin Books, 2009.